

2. Prvé medzníky studenej vojny

Druhá svetová vojna otúpila ideologické rozpory medzi komunizmom a liberálnymi demokraciami. Spojenectvo Sovietskeho zväzu so Spojenými štátmi a Veľkou Britániou malo vynútený charakter.¹ Sovietsky zväz sa nevzdal predchádzajúcich koncepcií a doktrín o boji proti svetovému kapitalizmu. Svedčí o tom aj oficiálny výklad jeho zahraničnej politiky počas druhej svetovej vojny. Vydelenie Veľkej vlasteneckej vojny (1941 – 1945) z rámca druhej svetovej vojny malo za cieľ zakryť Stalinove chyby z roku 1939, keď došlo k sovietsko-nemeckému zblíženiu a územnému deleniu Poľska. Zodpovednosť za začiatok druhej svetovej vojny, resp. toho, čo nasledovalo po 23. auguste 1939, sa nestalo objektom sebareflexie sovietskej zahraničnej politiky ani za Stalina, ani za jeho nástupcov. Skôr naopak, krátko po vojne sovietska propaganda obvinila vládnuce kruhy Veľkej Británie a Francúzska z príprav na novú vojnu. Roku 1948 vyšla v ZSSR v dvojmiliónovom náklade brožúra *Falzifikátori histórie*, ktorú osobne upravoval Stalin. Všetky práce, ktoré sa odchyľovali od Stalinovej interpretácie sovietsko-nemeckého paktu, boli zošrotované, alebo sa nemohli publikovať. Stalinova interpretácia na dlhé desaťročia poznačila pohľad na príčiny vzniku druhej svetovej vojny. Zodpovednosť za rast moci Hitlera bola jednou z dôležitých otázok rozdielneho nazerania medzi ZSSR a západnými štátmi v čase studenej vojny.² Účasť ZSSR v protihitlerovskej koalícii nijako neovplyvnila pohľady Stalina, jeho spolubojovníkov a nástupcov na perspektívy svetového vývoja. Výsledky druhej svetovej vojny sa považovali za potvrdenie správnosti sovietskych ideologických doktrín o prechode k socializmu cez vojny a proletárske revolúcie. Formulácie o „*epoche socialistických a národnooslobodzovacích revolúcií*“, „*epoche krachu imperializmu*“, „*všeobecnej kríze kapitalizmu*“, „*historickom víťazstve socializmu nad imperializmom*“, vo vzťahu k hodnoteniu porážky Nemecka a Japonska

1 PATERSON, T. G.: *Soviet-American Confrontation. Postwar Reconstruction*. New York, 1973, s. 28.

2 NADŽAFOV, D. G.: K voprosu o genezise cholodnoj vojny. In: *Cholodnaja vojna 1945 - 1953.*, s. 68-73.

mali ideologickú podobu, ktorá v západných štátoch vyvolávala obavy zo sovietskej expanzie. Obavy vzbudzovali aj územné zisky ZSSR v druhej svetovej vojne, vznik štátov ľudovej demokracie v stredovýchodnej a juhovýchodnej Európe, kde silné pozície získali komunistické strany, na ktorých čele stáli odchovanci Komunistickej internacionály. Ideologizovanie výkladu svetového vývoja so „*zákonitosťou zániku kapitalizmu*“ neostalo bez odozvy v Spojených štátoch a západných krajinách. Zintenzívnenie sovietskej propagandy nastalo najmä po Churchillovom ohlásení spustenia železnej opony v prejave na americkej univerzite vo Fultone, ktorá sa stala symbolom studenej vojny až do zániku komunistických režimov v rokoch 1989 – 1991.

S návratom k starým dogmám hodnotenia povojnového vývoja dochádzalo k zmenám aj vo vnútornom vývoji. Kampane za „*sovietske vlastenectvo proti kozmopolitom*“ boli namierené proti skupinám, ktoré v minulosti boli tradične považované za zdroj nestability – proti Židom, inteligencii a tzv. buržoáznym nacionalistom neruských národností. Kampaňami končila éra akejsi tichej tolerancie, praktizovaná Stalinom počas vojny. Do tohto obdobia spadala aj začiatok rusifikačnej kampane, uskutočňovanej aj v krajinách sovietskeho bloku. Prejavila sa okrem iného pripísaním najväčších technických objavov Rusom v rozpore s historickou pravdou, napríklad tvrdením, že parný stroj objavil sibírsky samouk Polzunov a nie Watt, elektrickú žiarovku neobjavil Edison, ale Jabložkov, vynálezcom rádia nebol Marconi, ale Rus Popov. Podobne aj ostatné objavy a vynálezy sa pripisovali Michailovi Lomonosovovi už v 18. storočí. Falzifikácie v biológii a genetike boli spájané s Lysenkom. Zmenil sa aj postoj Stalina k minulosti ruského impéria. Sovietsky vládca sa stotožnil s imperiálnymi záujmami cárskeho ruského impéria a s politikou cárov. Evidentné to bolo v súvislosti s dvojdielnym filmom o Ivanovi Hroznom, ktorého pokladal za múdreho cára, ale krutého voči bojarom, čo bolo v národnom záujme Ruska. Násilnými zásahmi do filmovej tvorby sa Stalin usiloval propagandisticky využiť paralely politiky ruských národných záujmov.

Zhodenie atómovej bomby na Hirošimu a Nagasaki sa stalo dôležitým vojensko-strategickým medzníkom studenej vojny.³ Výrobou a použitím atómových bômb roku 1945 sa začala nová éra vo vojenstve. Jej prvou fázou boli roky 1945 – 1949, keď jadrový potenciál vlastnili len Spojené štáty. Americká stratégia jadrového zastrašovania Sovietskeho zväzu bola imanentná už v tejto fáze a prejavila sa prítvrdnením kurzu voči

3 HOGAN, M.: *The Cold War*. Cambridge, 1992, s. 118 a nasl.